

"İnsan ise, ihsan edene perestîş eder, perestîşe lâıyık olana kurbiyet ister ve görmek talep eder. Öyle ise her birimiz, istidadımıza göre, o muhabbet câzibesıyla sülûk edeceğiz..." Konunun bir bakıma özetinin yapılığı bu bölümü da ana hatlarıyla açıklar mısınız?

"İşte bakıyoruz ki, bir Zât-ı Kerîm, ihsanıyla bizi gayet derece tezyin ve tenvir ve terbiye ediyor. İnsan ise, ihsan edene perestîş eder, perestîşe lâıyık olana kurbiyet ister ve görmek talep eder. Öyle ise her birimiz, istidadımıza göre, o muhabbet câzibesıyla sülûk edeceğiz."

"Ey Zühre-misâl! Sen gidiyorsun. Fakat çiçek olarak git. İşte gittin. Terakkî ede ede tâ bir mertebe-i külliyyeye geldin. Güyâ bütün çiçeklerin hükmüne geçtin. Halbuki, "Zühre" kesif bir âyinedir. Onda ziyadaki yedi renk inhilâl ve inkısar eder; Şems'in aksini gizler. Sen sevdiğin Güneş'in yüzünü görmekte muvaffak olamazsın. Çünkü, kayıtlı olan renkler, hususiyetler dağıtıyor; perde çekiyor, gösteremiyor. Sen, şu halde, suretlerin, berzahların ortaya girmesiyle neş'et eden firaktan kurtulamazsın."

"Lâkin bir şart ile kurtulabilirsin ki, sen kendi nefsinin muhabbetine dalmış olan başını kaldırasın ve nefsin mehasini ile telezzüz ve iftihar eden nazarını çekesin, gökyüzündeki Güneş'in yüzüne atasın. Hem, baş aşağı celb-i rızık için toprağa bakan yüzünü, yukarıdaki Şems'e çeviresin. Çünkü, sen onun âyinesisin. Vazifen, âyinedarlıktır. Bilsen, bilmesen, hazine-i rahmet kapısı olan toprak tarafından senin rızkın gelecektir."

"Evet nasıl bir çiçek, Güneş'in küçücük bir âyinesidir. Şu koca Güneş dahi gök denizinde Şems-i Ezelî'nin 'Nur' isminden tecelli eden bir lem'anın katre-misâl bir âyinesidir."

"Ey kalb-i insanî! Sen, nasıl bir Güneş'in âyinesi olduğunu, bundan bil. Bu şartı yaptıktan sonra, kemalini bulursun. Fakat Güneş'i, nefsü'l-emirde nasıl ise, öyle göremezsın. O hakikati, çıplak anlamazsın. Belki, senin sıfatlarının renkleri, ona bir renk verir ve kesâfetli dürbünün bir suret takar ve kayıtlı kabiliyetin bir kayıt altına alır."

"Şimdi sen dahi, ey Katre içine giren hakîm feylesof! Senin katre-i fikrin dürbünüyle, felsefenin merdiveniyle tâ Kamer'e kadar terakki ettin, Kamer'e girdin. Bak, Kamer kendi zâtında kesâfetli, zulümatlıdır. Ne ziyası var, ne hayatı. Senin sa'yin beyhûde, ilmin faidesiz gitti. Sen ye'sin zulümatından ve kimsesizliğin vahşetinden ve ervâh-ı habîsenin iz'âcatından ve o vahşetin dehşetinden şu şartlar ile kurtulabilirsin ki, tabiat gecesini terk edip, hakikat Güneş'ine teveccüh etsen; ve yakînen inansan ki, şu gece nurları gündüz Güneş'inin ışıklarının gölgeleridir... Bu şartı yaptıktan sonra, sen, kemalini bulursun. Fakir ve karanlıklı Kamer yerine haşmetli Güneş'i bulursun. Fakat, sen dahi öteki arkadaşın gibi, Güneş'i sâfi göremezsin. Belki, senin aklın ve felsefen ünsiyet ve ülfet ettikleri perdeler arkasında ve ilim ve hikmetin nesc ettiği hicabların halfinde ve kabiliyetin verdiği bir renk içinde görebilirsin."

"İşte, Reşha-misâl üçüncü arkadaşınız ki, hem fakirdir, hem renksizdir. Güneş'in hararetiyle çabuk tebahhur eder, enâniyetini bırakır, buhara biner, havaya çıkar. İçindeki madde-i kesîfe, nâr-ı aşk ile ateş alır, ziya ile nura döner. O ziyanın cilvelerinden gelen bir şuâa yapışır, yanaşır. Ey Reşha-misâl! Madem doğrudan doğruya Güneş'e âyinedarlık ediyorsun; sen hangi mertebede bulunsan bulun, ayn-ı Şems'e karşı, aynel-yakîn bir tarzda, sâfi bakılacak bir delik, bir pencere bulursun. Hem, o Şems'in âsâr-ı acîbesini ona vermekte müşkilât çekmeyeceksin. Ona lâyük haşmetli evsafını tereddütsüz verebilirsin. Saltanat-ı zâtiyesinin dehşetli âsârını ona vermekte hiçbir şey senin elinden tutup ondan vazgeçiremez. Seni ne berzahların darlığı, ne kabiliyetlerin kaydı, ne âyinelerin küçüklüğü seni şaşırtmaz, hilâf-ı hakikate sevk etmez. Çünkü sen, sâfi, hâlis, doğrudan doğruya ona baktığın için, anlamışsın ki, mazharlarda görünen ve âyinelerde müşahede olunan Güneş değil, belki bir nevi cilveleridir, bir çeşit renkli akisleridir. Çendan o akisler onun ünvanlarıdır; fakat, bütün âsâr-ı haşmetini gösteremiyorlar."

"İşte, şu hakikatle karışık temsilde, böyle başka başka üç tarîk ile kemâle gidilir. Ve o kemâlâtın mezâyâsında ve mertebe-i şuhûdun tafsilâtında başka başkadırlar. Fakat, neticede ve Hakk'a iz'an ve hakikati tasdikte ittifak ederler. İşte nasıl, bir gece adamı ki, hiç Güneş'i görmemiş, yalnız Kamer aynasında bir gölgesini görüyor. Güneş'e mahsus haşmetli ziyayı, dehşetli cazibeyi aklına sığıştıramıyor. Belki, görenlere teslim olup, taklid ediyor. Öyle de: Verâset-i Ahmediye (a.s.m.) ile Kadîr ve Muhyî gibi isimlerin mertebe-i uzmasına yetişmeyen, Haşr-i Âzam'ı ve Kıyamet-i Kübrâ'yı taklidî olarak kabul eder; 'Aklî bir mes'ele değildir' der. Çünkü; hakikat-i Haşir ve Kıyamet, İsm-i Âzamın ve bazı esmânın

derece-i âzaminin mazharıdır. Kimin nazarı oraya çıkmazsa, taklide mecburdur. Kimin fikri oraya girse, Haşir ve Kıyameti, gece-gündüz, kış ve bahar derecesinde kolay görür, itmi'nân-ı kalb ile kabul eder."

"İşte şu sırdandır ki, Haşir ve Kıyameti, en âzam mertebede, en ekmel tafsilâtla Kur'ân zikrediyor. Ve İsm-i Âzam'ın mazharı olan Peygamberimiz Aleyhissalâtü Vesselâm ders veriyor. Ve eski peygamberler ise, hikmet-i irşâdın iktizasıyla bir derece basit ve ibtidaî bir halde olan ümmetlerine, Haşr'i en âzam bir derecede, en geniş bir tafsilâtla ders vermemişler. Hem, şu sırdandır ki, bir kısım ehl-i velâyet, bazı erkân-ı imâniyeyi mertebe-i uzmasında görmemişler veya gösterememişler. Hem, şu sırdandır ki, Marifetullah'da derecât-ı ârifîn çok tefâvüt ediyor. Daha bunlar gibi çok esrar, şu hakikatten inkişaf eder. Şimdi şu temsil, hem bir derece hakikatı ihsas ettiğinden, hem hakikat çok geniş ve çok derin olduğundan, biz dahi temsil ile iktifâ ediyoruz. Haddimizin ve tâkatimizin fevkinde olan esrâra girişmeyeceğiz."⁽¹⁾

Bu bölümde geçen bazı anahtar ifadeler üzerinde kısaca duralım:

"İnsan ise, ihsan edene perestîş eder, perestîşe lâayık olana kurbiyet ister ve görmek talep eder."

Bu bütün insanlar için geçerli bir kaidedir. Vicdanının sesini dinleyerek, kendisine sonsuz ihsanlarda bulunan Rabbine yakın olmak ve onu görmek isteyen kimseler bu derste üç ana gruba ayrılmış bulunuyor.

Bir kısmı zühre gibidir. İç âlemi birtakım şahsî düşüncelerle belli bir renge bürünmüştür. Bu şahıs, hakikat güneşini görmek istediğinde bu renk (yahut renkler) devreye girer. Yaptığı araştırmalarla, daldığı derin düşüncelerle fikir aynası büyüse ve "bütün çiçeklerin hükmüne" geçse bile, yine güneşe nazar ettiğinde onun şahsî rengi, güneşi olduğu gibi görmesine engel olacaktır.

"Zühre kesif bir aynadır. Onda ziyâdaki yedi renk inhilâl ve inkisâr eder; şemsin aksini gizler. Sen sevdiğin güneşin yüzünü görmekte muvaffak olamazsın."

Bu derste güneş, hakikati temsil ettiğine göre, en büyük hakikat Allah'ın varlığıdır. Sonra, diğer iman hakikatleri gelir.

İman hakikatleri ancak Allah'ın bildirmesiyle gerçek manada bilinebilir. Vahiyden nasip almadan, sadece kendi aklıyla hakikati bulmaya çalışanlar, kendi ruh âlemlerini, misâldeki zühre gibi, bir renk ile boyarlar ve hakikate o rengin müsaade ettiği ölçüde vakıf olabilirler.

Zühre, terakki ederek kendisinde bulunan rengin de güneşten geldiğini anlasa ve bütün ruhuyla güneşe teveccüh etse bile, ancak onun varlığına inanmakta derecesini artırır, onu görmeğe yine muvaffak olamaz.

“Bu şartı yaptıktan sonra, kemâlini bulursun. Fakat güneşi, nefsü'l-emirde nasıl ise, öyle göremezsin. O hakikati, çıplak anlamazsın. Belki, senin sıfatlarının renkleri, ona bir renk verir ve kesâfetli dürbünün bir sûret takar ve kayıtlı kabiliyetin bir kayıt altına alır.”

“Güneşi, nefsü'l-emirde nasıl ise, öyle” görmek, *“hakikati olduğu gibi anlamayı”* temsil eder. Bunun tek yolu, şahsî renkleri bir tarafa bırakıp, nübüvvet yoluna girmek, iman hakikatlerini Kur'an-ı Kerim'den ve Allah Resulünden (asm.) öğrenmektir.

“Şimdi sen dahi, ey Katre içine giren hakîm feylesof! Senin katre-i fikrin dürbünüyle, felsefenin merdiveniyle tâ kamere kadar terakki ettin, kamere girdin. ...”

“Katre içine giren hakîm feylesof” ifadesi, varlık âlemini inceleyen bilim adamlarına işaret eder. Bunlar eşyanın birçok hikmetlerini, ince manalarını ilimleriyle bulur ve bilirler. Ancak bütün bu bilgiler Ay'ın ışığını bilmeye benzer.

“...Yakînen inansan ki, şu gece nurları gündüz güneşinin ışıklarının gölgeleridir. Bu şartı yaptıktan sonra, sen, kemalini bulursun. Fakir ve karanlıklı kamer yerine haşmetli güneşi bulursun. Fakat, sen dahi öteki arkadaşın gibi, güneşi sâfi göremezsin.”

Varlıklar esmâ-i İlâhiyenin aynalarıdır. Her bir isim bir güneş, onun tecelli ettiği her varlık ise o güneşin ışığını gösteren Ay gibidir. Meselâ, **Rezzak** ismi bir güneştir.

Sebepler, kamer gibidir, rızıklar ise, kamerin ışığı gibi, o güneşten haber verirler. Kamerin karanlık olması, sebeplerin ancak birer perde olduklarına işaret eder.

“İşte, Reşha-misâl üçüncü arkadaşınız ki, hem fakirdir, hem renksizdir. Güneşin hararetiyle çabuk tebahhur eder, enâniyetini bırakır, buhara biner, havaya çıkar.”

Enaniyeti bırakmak, ilâhî hakikatleri bulmakta kendi görüşüne ve bilgisine güvenmekten vazgeçerek vahye tabi olmak manasına gelir.

Reşha, güneşi gördükten ve bütün eşyayı onun aydınlattığına vakıf olduktan sonra, “şemsin âsâr-ı acîbesini ona vermekte müşkülât” çekmez. Güneşi görmeyip, sadece onun kamerden akseden ışığına bakan hakim feylesof, bütün eşyayı bir tek güneşin kolayca aydınlattığına akıl erdiremezken, güneşi gören reşha bu hakikatı anlamakta zorluk çekmez.

“Aynaların küçüklüğü seni şaşırtmaz” ifadesi, “güneş bu muhteşem haliyle bu küçük parıltılarla mı meşgul olacak” şeklindeki bir vesveseyi dile getirir. Bu mana Mesnevî-i Nuriye’de ele alınmış ve gereken açıklamalar yapılmıştır.

“Sual: Cenab-ı Hakkın cüz’iyat ve hasis emirlerle iştigali azametini münafidir.

“Elcevap: O iştigal, azametini münafi değildir. Bilâkis, adem-i iştigali, azamet-i rububiyetine bir nakîsedir. Meselâ, şemsin ziyasından bazı şeylerin mahrum ve hariç kalması, şemse bir nakîse olur. ...”

*Cenab-ı Hakk’ın kudreti ve diğer bütün sıfatları sonsuz ve mutlaktır; ancak, aynaların kabiliyetine göre tecelli ederler. Örnek olarak, **kudret** sıfatı üzerinde duralım. Allah’ın kudreti sonsuzdur. Bütün eşya sınırlı olduğuna göre o sonsuz kudrete hiçbir şey tam ayna olamaz. Her şey kabiliyetine göre o kudretten bir tecelliye sahip olur. Güneş o kudret tecellisiyle gezegenlerini etrafında döndürürken, atom çekirdeği de aynı kudretin bir başka tecellisiyle elektronlarını idare eder. İnsan bir kudret cilvesiyle yükünü taşıırken, karınca da bir başka tecelli ile küçük bir taneyi yuvasına götürür.*

“Aynalarda müşâhede olunan, güneş değil” ifadesi, bu kudret cilvelerinin hiçbirinin Allah’ın sonsuz kudreti olmayıp, ancak o kudretin birer mazharı, birer aynası, birer cilvesi olduklarını ders verir.

“Çendan o akisler onun ünvanlarıdır; fakat, bütün âsâr-ı haşmetini gösteremiyorlar.”

(1) bk. [Sözler, Yirmi Dördüncü Söz, İkinci Dal.](#)